
МЕДІА-СУЧАСНІСТЬ

УДК 007 : 304 : 001 : 316.324.8:82.0

Олена Іванова

МАС-МЕДІЙНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОСТУПУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Контент 10 всеукраїнських літературно-мистецьких журналів досліджується як джерело інформації про літературу як сферу виробництва та про способи реалізації її актантів.

Ключові слова: мас-медіа, соціальні комунікації, літературно-художня журнальна періодика.

Контент 10 всеукраїнських літературно-художественных журналов исследуется как источник информации о литературе как сфере производства и о способах реализации ее актантов.

Ключевые слова: масс-медиа, социальные коммуникации, литературно-художественная журнальная периодика.

The Content of 10 All-Ukrainian Literary-Artistic Magazines are Investigated as a Source of Information about Literature of o Sphere of Production and the Means of Realization of Its' Actants.

Key words: Mass-media, social communications, literary-artistic magazines.

Оскільки літературно-мистецька періодика слідкує за станом справ у просторі літератури, то формує і просуває для читача певні уявлення про структурування (статичу) і функціонування (динаміку) цього простору. Про здатність мас-медіа фіксувати ритм життя соціуму загалом і окремих його зон досить багато написано, зокрема таке: «В головному відношенні “дійсність — преса” саме журналістика має стати тим барометром, який, встановлюючи справжній “тиск” життя, фіксуючи просторово-часові стани реальності, спираючись на велич суспільних ідеалів, видає читачеві не просто стан об’єктів і явищ, а векторний рух їх у контексті епохи» [3, 49]. У статті контент 10 всеукраїнських літературно-мистецьких журналів досліджується як дже-

рело інформації про бачення можливостей і реалізацій мистецтва слова даним типом мас-медіа: структурування простору літератури та реалізації певних його функцій у сучасному соціокультурному контексті.

Літературно-мистецька періодика осмислює і фіксує розстановку сил усередині простору літератури, визначає потенціал і реалізацію окремих «гравців», веде до його структурного впорядкування (центр — периферія, мейнстрім — маргінальність, загальний напрям руху — контркультурні вияви) та подієвого (виробництво нової продукції, творів літератури; виробництво нових правил, літературних стилів, художніх напрямів, течій тощо; ініціювання і проведення літературних акцій). Методологічна настанова обраного у дослідженні підходу полягає в уявленні про те, що кожен елемент простору літератури як системного утворення пов'язаний з іншими елементами функціональними відношеннями, а зміна одного веде до зміни стану всього цілого — організації літератури як соціального поля (П. Бурдьє) [1; 2].

Літературне життя очима літературно-мистецької періодики — «роман» з багатьма дійовими особами, він потребує тлумачення як джерело інформації про принципи організації цього світу, що усвідомлюються і демонструються літературно-мистецькими виданнями.

Застосування комплексного підходу до аналізу 10 всеукраїнських журналів, що слідкують за станом справ у просторі літератури, дало можливість описати і прокоментувати бачення ними літератури як простору виробництва — складу виробників та характеру процесів, що тривають у цій сфері. Дані, отримані в процесі дослідження, витлумачувались як окремо, так і в співставленні між собою.

Зокрема в контексті вищезазначених питань було проведено окреме контент-аналітичне дослідження.

Мета дослідження: з'ясувати наповненість простору літератури «гравцями» (виробниками літературно-естетичної продукції) та визначити способи їх представлення на сторінках літературно-мистецької періодики.

Предмет дослідження: простір літератури як сукупність його актантів («гравців») та комунікативна представленість митця літератури в спеціалізованих мас-медіа.

Об'єкт спостережень: інформаційні повідомлення, що репрезентують митця чи літературу загалом.

Періодичність спостережень: січень — червень 2007 р.

Періодом, вибраним для дослідження цього мас-медійного масиву, стало перше півріччя 2007 року, що в роботі розуміється як період проявлення рис культури тотальної інформаційності в українському соціокультурному контексті.

Вибірка дослідження: до вибіркової сукупності увійшли 10 всеукраїнських літературно-мистецьких журналів, що мають найвищі показники обсягу, накладу та стали аудиторну орієнтацію.

У межах заявленого мас-медійного масиву означеного періоду функціонування аналізувалися всі без винятку випуски журналів, — використовувалась суцільна вибірка повідомлень.

У цьому масовоінформаційному потоці увага зверталася на матеріали, які містять згадування про авторів, митців літератури та мистецтво слова загалом.

Концептуальна схема: структура ключових категорій контент-аналізу представляє літературу, мистецтво і суспільне життя як окремі соціальні поля, кожне з яких є взаємоперетином подій і актантів, має специфічні закони організації і функціонування (П. Бурдьє). Також категорії контент-аналізу формувалися з огляду на масовокомунікаційну природу аналізованого мас-медійного потоку та специфіку літератури як виду творчості.

Категорія: увага до автора та літератури загалом і спосіб їх представлення у виданні.

Увага до автора диференціюється у діапазоні: пряма мова (інтерв'ю з митцем або його власний авторський матеріал), публікація твору (у повному обсязі чи у фрагментах) та коментар щодо автора на сторінках видання. Увага до літератури фіксувалася у випадках звернення до творчості декількох авторів (чи значної їх кількості) як до митців літератури (чи окремого періоду, регіону, течії тощо), а не з огляду на індивідуальну позицію в літературному процесі.

Одиниця підрахунку: поява категорії у повідомленні.

Частотність появи митця чи літератури загалом з'ясовувалася простим підрахунком повідомлень про них. Аналізувалися всі ситуації фіксації імені митця, однак підрахунок здійснювався за фактом згадування митця як основного предмету уваги в матеріалі. У ситуаціях,

коли мова йде про декількох особистостей, але увагу не зосереджено на постаті одного (чи декількох) письменника, інформація інтерпретувалася як увага до простору літератури загалом. У підрахунках також враховувалися дані про авторів творів нехудожньої літератури, які привернули увагу літературно-мистецьких видань, а також дані про зарубіжних митців літератури, адже вони складають той контекст, що творить простір літератури.

Показники змісту інформаційних повідомлень журналів, що відстежуються:

- увага видань до суб'єктів простору літератури;
- взаємне проектування поглядів різних видань на суб'єктів літератури;
- характер представлення митців літератури на сторінках видань;
- увага видань до зарубіжних митців та авторів творів нехудожньої літератури.

Отримані дані були систематизовані за декількома параметрами: рівня уваги видань до авторів (кількість авторів, що були представлені у виданні); співвідношення рівня уваги видань до українських і неукраїнських авторів (частка публікацій, де увага зосереджена на авторах з України та з-за кордону); співвідношення рівня уваги видань до авторів художньої літератури та інших типів творів (частка публікацій, де увага зосереджена на митцях літератури та авторах книг інших сфер мовно-літературної творчості (публіцистика, документалістика, наукова література тощо); співвідношення рівня уваги видань до митців мистецтва слова та літератури загалом (частка публікацій, де увага зосереджена на творчості одного або декількох авторів та публікацій, де йдеться про період, напрямок, тенденції в літературі певного періоду чи представляється панорама літературних постатей). Усі спостереження підлягали також витлумаченню і науковому коментуванню.

За рівнем уваги до авторів беззаперечним лідером є «Книжник-*review*» (33 %), «Кур'єр Кривбасу» (15 %), завдяки рубриці «Книгопанорама», також має серйозні показники за цим параметром, далі йде — «Київська Русь» (10 %). Найнижчі показники тут у «Сучасності» (3 %) та «Дніпра» (2 %), однак, якщо «Сучасність» багато уваги приділяє суспільним питанням, то «Дніпро» зосереджується на огляді літератури загалом, а не за персоналіями. Досить низькі показники

має також «ШО» (7 %), адже значну частину своєї площі віддає під нелітературні справи.

Журнали «Дзвін», «Дніпро», «Вітчизна» зосереджують свою увагу на вітчизняній літературі, як і «Київська Русь», на сторінках якої також майже зовсім відсутні зарубіжні автори, на відміну від видань «ШО» (51 %) та «Книжник-review» (25 %), які охоче розповідають про літераторів з-за меж України. Також увагу до закордону демонструє «Сучасність» (38 %), що досить зрозуміло з огляду на історію цього видання, яке продовжує позиціонуватися як видання для українців і про українців у контексті світовому. Окремі рубрики для закордонних авторів мають «Кур'єр Кривбасу» та «Київ», але якщо у варіанті першого — це спроба формування контексту для української літератури, то у випадку другого — презентація лише окремих митців з-за меж України.

«Кур'єр Кривбасу» (28 %), «Сучасність» (24 %) та «Книжник-review» (21 %) охоче звертають увагу своїх читачів на нехудожню літературу. Якщо у випадку «Книжника-review» це дійсно варта уваги книжкова продукція (через що його можна було в 2007 р. назвати єдиним сучасним вітчизняним виданням, що здійснює моніторинг книг), то у «Сучасності» — це книги, що, на думку редакції, мають значення для формування світогляду й переконань читачів, а у «Кур'єрі Кривбасу» — асортимент книгарень і бібліотек, що вартує уваги сучасного свідомого освіченого українця, котрий слідкує за станом справ у гуманітаристиці загалом. Майже байдужими до авторів нехудожньої літератури є «ШО» (5 %), «Київська Русь» (3 %) та «Вітчизна» (1 %), що можна витлумачити як скерованість інформаційної політики цих видань на вибудовування комунікації між простором літератури та її читачами, а не на інші справи.

Узагальнення щодо літературного життя помітно представлені у «Дніпрі» (26 %), «Києві» (16 %), «Березолі» (20 %), «Книжнику-review» (15 %), не представлені у «Вітчизні» (0 %), майже відсутні у «Сучасності» (3 %), не є пріоритетом у «Кур'єрі Кривбасу» (6 %), «ШО» (7 %) та «Дзвоні» (7 %). Така картина свідчить про бажання перших формувати цілісне бачення літературного простору та охоплювати й осмислювати наявні в ній тенденції, зміни періодів, виникнення течій, рухів тощо та зосередженість других на окремих постатях зі світу мистецтва слова як унікальних реалізацій творчої енергії у ньому. Звертає

на себе увагу й те, що тяжіння до узагальнень демонструють видання, що мають помітно низький рівень інформативності, але демонструють зацікавленість у осмисленні минулого літератури з одночасним обговоренням суспільного життя («Дніпро», «Київ», «Березіль»). Натомість видання, які не схильні до узагальнень щодо літератури («Кур'єр Кривбасу», «ШО», «Дзвін»), мають значно вищі показники рівня інформативності за різного ступеня зацікавленості в обговоренні минулого мистецтва слова. З цього можна зробити висновок про тяжіння одних часописів до дискретного, а інших — континуального бачення життя літератури. На цьому фоні помітно вирізняється журнал «Книжник-review», який за високого рівня інформативності схиляється також до узагальнень щодо літератури, зокрема сучасної, у варіанті оглядів.

Зацікавленість також викликало бачення літератури як відповідного кола авторів — виробників літературної продукції: авторський склад, що привертає увагу періодики загалом та конкретного видання зокрема, форма подачі інформації про автора (пряма мова митця, публікація його твору чи коментар про нього у виданні); індекс уваги мас-медіа до кола авторів задля визначення того, на кому із суб'єктів літератури та на яких факторах його організації у статистиці й динаміці робиться акцент літературно-мистецькими виданнями; витлумачення повідомлень про літературу загалом, де відтворюється розуміння картини літературного життя сучасності.

Отримані дані щодо способів представлення митців на сторінках літературно-мистецьких видань були систематизовані за показником співвідношення способів представлення митців (частка різних форм презентації митців у часописах). Усі спостереження підлягали також витлумаченню і науковому коментуванню.

Така форма презентації митців мистецтва слова як публікація літературних творів лише у «Книжнику-review» відсутня повністю (за винятком цитування), у решті ж видань вона представлена, хоч неоднаковою мірою. Публікація як спроможність «створювати публічність» (Дж. Гербнер) — це демонстрація автора як гравця простору літератури, а також самого способу подачі явища через мас-медіа. Журнали «Сучасність» (60 %), «Вітчизна» (52 %), «Дніпро» (43 %), «Дзвін» (39 %), «Київ» (35 %) та «Київська Русь» (24 %) приділяють цьому аспекту роботи найбільше уваги, через що їх впевнено можна назва-

ти нащадками «товстих» літературних журналів. «Кур'єр Кривбасу» (11 %) та «ШО» (19 %) зосереджені на публікаціях найменше. Але це показники частки зазначеної форми презентації митців літератури в контексті загальної кількості публікацій. Що ж до абсолютних показників опублікованих за досліджуваний період літературних творів, то картина дещо інша: в авангарді — «Дзвін» (66 одиниць), «Київська Русь» (46 одиниць), «Вітчизна» (41 одиниця), «Київ» (39 одиниць), позаду — «Дніпро» (15 одиниць). «Сучасність» випадає з числа «переводників» через низький рівень інформативності (малу загальну кількість матеріалів), а «Кур'єр Кривбасу» (26 одиниць) та «ШО» (23 одиниці) — навпаки, переміщуються до центру, адже мають досить високі показники інформативності, що означає і вищі абсолютні показники публікацій літературних творів.

Усі видання також надають слово самим творцям літератури. Частка таких матеріалів досить значна в «Києві» (30 %), «ШО» (28 %) та «Книжникові-review» (26 %), найменша — у «Дніпрі» (9 %). Щодо абсолютних показників, то «Книжник-review» (122 матеріали) залишає за собою безперечне лідерство, а долучається до нього «Кур'єр Кривбасу» (40 матеріалів), хоч і зі значним відривом.

Всеукраїнські літературно-мистецькі часописи охоче коментують творчість літераторів. Зокрема серйозно зосереджені на цьому «Книжник-review» (74 %), «Кур'єр Кривбасу» (72 %) та «Київська Русь» (60 %), менше займається цим — «Сучасність» (24 %).

Неукраїнські автори потрапляють на сторінки вітчизняної літературно-мистецької періодики найчастіше через коментарі до їх творчого шляху, а також у формі публікації творів. Що ж стосується прямої мови, то її надає іноземним митцям «ШО», рідше «Кур'єр Кривбасу», решта видань — майже не схильні до цього.

Щодо збалансованості (рівній представленості) трьох форм презентації авторів художньої літератури у літературно-мистецькій періодиці, до неї тяжіють «Київ», «Дзвін», дещо менше — «Вітчизна», «Київська Русь», «ШО», інакше бачать свою роботу в цьому питанні — «Книжник-review», «Кур'єр Кривбасу».

Оскільки проведене дослідження охоплювало період у 6 місяців (значний щодо діяльності ЗМК, але досить короткий щодо літературного процесу), то автор вважає некоректними висновки про увагу чи неувагу журналів до конкретного митця, адже амплітуда подій у лі-

тературному просторі не та ж сама, що в політиці чи економіці, і про того чи іншого діяча могла йти мова трохи раніше чи пізніше цього періоду. Однак зібрані дані дають підстави простежити інше: яким бачиться простір літератури літературно-мистецькою періодикою з огляду на його авторський склад в синхронії, в одному часовому зрізі, наскільки різняться чи збігається коло авторів, коли за літературним життям спостерігають різні видання, і до кого з митців прикута найбільша увага.

Було вирішено також систематизувати отримані щодо погляду літературно-мистецьких видань на простір літератури дані за декількома параметрами: частка авторів в усіх трьох формах презентації; частка авторів у двох формах презентації; частка авторів, представлених у декількох виданнях та рейтинг актантів простору літератури. У такий спосіб можна скласти уявлення про специфіку бачення даним типом періодики свого основного об'єкта уваги (простору літератури) з точки зору характеру оптичної діяльності (чи помічається різними ЗМК одне й те ж у цьому полі).

На сторінках усеукраїнських літературно-мистецьких видань за січень—червень 2007 року було презентовано 739 авторів. Частка авторів в усіх трьох формах презентації — 4 % (27 авторів). Частка авторів у двох формах презентації — 17 % (128 авторів). Частка авторів, представлених у декількох виданнях, — 14 % (102 автори).

Рейтинг актантів простору літератури всеукраїнської літературно-мистецької періодики засвідчує, що у поле зору декількох видань у досліджуваний період потрапляють, а також репрезентуються у декількох формах такі персоналії літературного процесу: І. Андрусак, Ю. Андрухович, В. Базилевський, Ю. Береза, П. Вольвач, Б.-О. Горобчук, І. Дзюба, А. Дністровий, С. Жадан, О. Забужко, С. Коваль, А. Кокотюха, Є. Кононенко, О. Кацарєв, В. Левицький, Т. Малярчук, М. Павленко, І. Павлюк, Ю. Покальчук, С. Процюк, В. Слапчук, Л. Таран, О. Теліга, О. Ульяненко, Т. Федюк, І. Франко, Т. Шевченко. Саме ці автори складають той літературний контингент, котрий потрапляє частіше, охочіше, ширше на очі літературно-мистецької періодики як медіасуб'єкта, що організовує комунікації з, *для і про* літературу, тож саме з їх участю в літературному житті осмислювалось мистецтво слова протягом першої половини 2007 року. (Авторові здається, що картина ця не надто змінилася пізніше). Серед них зустрі-

чаємо як наймолодше покоління літераторів (Жадан, Горобчук, Кочарев, Малярчук), середнє (Кокотюха, Вольвач, Процюк, Забужко, Ульяненко), так і класиків літератури (Шевченко, Теліга, Франко). Усі вони репрезентують українську літературу, що свідчить про зосередженість цього типу видань на вітчизняному просторі мистецтва слова.

Отримані дані також дають підстави стверджувати, що українські літературно-мистецькі часописи описують різні сегменти простору літератури, адже лише незначна група літературних «гравців» представлена більшістю з них, в основному ж кожне видання зосереджується на своїй автурі. Це можна інтерпретувати як добру ознаку: видання формує та обстоює своє коло митців, демонструє індивідуальний, відповідальний, суб'єктивний підхід до розмаїтого, строкатого літературного життя. Натомість така ситуація свідчить про формування різних образів одного простору літератури, — з різними героями та різними способами акцентування уваги на них.

Загальною тенденцією української літературно-мистецької періодики є увага до літератури як соціокультурного простору, а не книги як продукції. Це й демонструє співвідношення між авторами художньої літератури та інших типів творів, до яких була прикута увага часописів. Література загалом (як літературний процес) чи у своїх локальних формах (літературний метод, течія, стиль, період, покоління тощо) значно менше цікавить літературно-мистецькі видання, ніж конкретні її виробники, актанти. Всеукраїнські літературно-мистецькі часописи презентують митців літератури різними способами, серед яких домінує як загальна тенденція цього типу видань коментування, проте всі видання охоче (хоч і неоднаковою мірою) використовують «синхрон» (пряму мову) літераторів, а також зосереджують свої зусилля на ознайомленні цільової аудиторії з сучасними митцями через публікацію їхніх нових творів. Збалансованість трьох форм презентації авторів художньої літератури (рівна представленість) демонструють поважні та солідні за віком часописи, нові формати — уявляють свою роботу як більшу зосередженість на коментарях і прямій мові митців, ніж на публікаціях їхніх творів, що можна витлумачувати як цілком виправдану стратегію з огляду на забезпечуваний сучасною культурою тотальної інформаційності широкий і швидкий доступ до літературних джерел за наявної при цьому проблеми орієнтації у вирі

літпродукції. Всеукраїнські літературно-мистецькі журнали зосереджують свою увагу на вітчизняному літературному просторі, іноземні автори потрапляють у поле їхнього зацікавлення значно менше, а також презентуються менш різноманітно, зокрема пряма мова як форма подачі актуальна лише для двох, порівняно молодих (за часом виникнення) українських часописів, що можна розцінювати зокрема як прояв тенденцій сучасної культури до формування загальносвітового соціокультурного (процеси глобалізації, мультикультуралізму, космополітизму) контексту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Бурдьє П.* Поле літератури / Пьер Бурдьє // Новое літературное обозрение. — 2000. — № 45. — С. 22–87.
2. *Бурдьє П.* Практический смысл / Пьер Бурдьє ; пер. с фр. А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин, Н. А. Шматко ; [отв. ред. пер. и послесл. Н. А. Шматко]. — СПб. : Алетейя, 2001. — 562 с. — (Серия «Gallicinium»).
3. *Шаповал Ю. Г.* Феномен журналістики: проблеми теорії : моногр. / Ю. Г. Шаповал. — Рівне : РВП «РОСА», 2005. — 248 с.